

Date: 17th May-2025

ARALASH TA'LIM MUHITIDA INKLYUZIV O'QUVCHILARNING O'ZLASHTIRISH DARAJASINI OSHIRISH YO'LLARI.

Tillayeva Madina Botir qizi

Buxoro innovatsiyalar universiteti

2- kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada aralash ta'lim muhitida inklyuziv o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar, metodik vositalar va didaktik imkoniyatlar tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'limda o'quvchilarning o'zlashtirish jarayoni turli omillarga bog'liq bo'lib, ularga mos metodik yondashuvlar zarur. Aralash ta'lim modeli esa o'quvchilarga an'anaviy va raqamli muhitda o'rganish imkoniyatlarini birgalikda taklif qilib, ularning bilim olishdagi faolligini oshiradi. Ushbu maqolada aralash ta'limda o'zlashtirish darajasiga ta'sir qiluvchi omillar, o'quv jarayonini differensial tashkil etish, o'qituvchi va ota-onalar hamkorligining ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, metodik tavsiyalar asosida inklyuziv o'quvchilarning individual rivojlanish trayektoriyasini shakllantirishning ilmiy asoslari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: aralash ta'lim, inklyuziv o'quvchi, o'zlashtirish darajasi, differensial yondashuv, moslashtirilgan ta'lim, metodik qo'llab-quvvatlash, raqamli resurslar, individual rivojlanish, ta'lim sifati, didaktik integratsiya.

Zamonaviy ta'lim jarayonining asosiy maqsadi har bir o'quvchiga u mos tushadigan, individual imkoniyatlariga moslashtirilgan, teng va sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratishdan iborat. Inklyuziv ta'lim bu yo'lda muhim yo'nalish hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi doirasida o'quvchilarning individual ehtiyojlariga qarab tashkil etilgan ta'lim tizimi orqali ularning o'zlashtirish darajasini oshirish imkoniyati yaratiladi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, aralash ta'lim modeli zamonaviy inklyuziv ta'limni samarali tashkil etishda kuchli pedagogik vosita sifatida qaralmoqda. U o'zida an'anaviy sinfxona mashg'ulotlari bilan bir qatorda raqamli va masofaviy ta'lim elementlarini uyg'unlashtirgan bo'lib, bu holat o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan yondashuvini moslashtirish, o'zlashtirishga salbiy ta'sir qiluvchi omillarni kamaytirish imkonini beradi.

Aralash ta'lim muhitida inklyuziv o'quvchilarning o'zlashtirish darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan asosiy omillar quyidagilardan iborat: o'quv materialining moslashtirilgan shaklda taqdim etilishi; o'quvchining psixologik va fiziologik holatiga moslashtirilgan temp va yondashuv; o'qituvchining inklyuziv kompetensiyasi; raqamli resurslardan foydalanish darajasi; o'quvchi-o'qituvchi va o'quvchi-o'quvchi o'rtasidagi kommunikatsiya sifati. Shuningdek, ta'lim mazmunining vizual, audial, kinestetik jihatlariga yo'naltirilganligi ham inklyuziv o'quvchilar uchun muhim rol o'ynaydi.

O'zlashtirish darajasini oshirish uchun ta'lim differensiasiyasining qo'llanilishi zarur. Bunda bir sinf doirasida o'quvchilar bilim darajasi, o'rganish tezligi va mustaqillik

Date: 17th May-2025

darajasiga ko'ra guruhlarga bo'linadi. Har bir guruhga mos topshiriqlar, o'quv materiali va baholash mezonlari qo'llaniladi. Masalan, aynan raqamli platformalarda, xususan, Google Classroom, LearningApps, Wordwall kabi resurslarda har xil darajadagi mashqlarni yaratish va monitoring qilish imkoniyati mavjud. Bu esa dars jarayonida individual yondashuvni ta'minlaydi va o'zlashtirishni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, o'qituvchining roli faqat taqdimotchi emas, balki tashkilotchi va murabbiy sifatida talqin qilinadi. U o'quvchini o'z qobiliyati va imkoniyatlarini to'laqonli namoyon eta oladigan muhitda ishlashga yo'naltiradi. Inklyuziv o'quvchilarga ko'proq vaqt berish, ularga kerakli yordam ko'rsatish, interfaol topshiriqlarni soddalashtirib taqdim etish — bularning barchasi o'zlashtirish darajasini oshirish uchun zarur.

O'zlashtirishda muhim o'rin tutuvchi boshqa bir omil — bu o'quvchining uyda ko'rsatilayotgan pedagogik va psixologik qo'llab-quvvatlanishidir. Aralash ta'lim modeli aynan shu holatda juda foydali hisoblanadi, chunki uyda ishlashga mo'ljallangan interaktiv platformalar, video darslar va ko'rsatma materiallar orqali ota-onalar bolaga yordam ko'rsata oladi. Shu orqali o'quvchi o'zlashtira olmay qolgan yoki tushunmagan dars mazmunini mustaqil yoki yordami bilan takroran o'rganadi.

Aralash ta'lim muhitida o'quvchilarning o'zlashtirishini oshirish uchun quyidagi usullar qo'llanilishi tavsiya etiladi: qisqa va aniqlashtirilgan topshiriqlar; ko'p bosqichli topshiriqlar zanjiri; video va audio asosli mashg'ulotlar; ko'rsatma asosida bajariladigan ishlanmalar; jamoaviy va juftlikda ishlash metodikasi; raqamli feedback tizimlari orqali muntazam tahlil va nazorat.

Inklyuziv o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi faqat bilim bilan o'lchanmasligi lozim. Bu yerda muloqotga tayyorlik, topshiriqni yakunlashdagi barqarorlik, psixologik ishonch, guruh faoliyatida ishtirok etish kabi ko'rsatkichlar ham hisobga olinishi kerak. Aralash ta'limning afzalligi shundaki, u bu ko'rsatkichlarning har birini alohida baholash va nazorat qilish imkoniyatini beradi.

1. Aralash ta'lim modeli va inklyuzivlik tamoyillarining uyg'unligi

Aralash ta'limning afzalliklari — modullik, differensial yondashuv, tuzilmaviy moslashuvchanlik — aynan inklyuziv o'quvchilar ehtiyojlariga mos keladi.

An'anaviy ta'limga qaraganda, aralash modelda turli tipdagi resurslardan (vizual, audial, interaktiv, QR, 3D) foydalanish imkoniyati kengroq bo'ladi.

Inklyuziv o'quvchilarga qo'shimcha vaqt, o'rganish takrorlanuvchanligi, individual temp — aynan aralash muhitda qulay amalga oshadi.

2. Differensial yondashuv mexanizmlari

O'quvchilarning o'zlashtirishini oshirish uchun ularni:

bilim darajasi (A, B, C darajalar),

rivojlanish sur'ati (tez o'rganuvchi / sust o'rganuvchi),

o'rganish uslubi (vizual, audial, kinestetik) bo'yicha sinf ichida moslashtirish tavsiya etiladi.

3. O'quv muhitini moslashtirish yo'llari

Aralash inklyuziv muhitni tashkil etishda:

Date: 17th May-2025

Sensorli doskalar, interfaol ilovalar, audio-video qo'llanmalar

Onlayn platformalarning "inclusive mode" imkoniyatlari (masalan, Google Docs'da diktovka qilish, shrift kattaligini sozlash, fon rangini moslashtirish)

Raqamli baholash tizimlari (Kahoot, Quizizz, Padlet) orqali an'anaviy balli baholash o'rniga "feedback" berish

4. Muloqot va psixologik qo'llab-quvvatlash

Inklyuziv o'quvchi o'zini "ajralgan" emas, balki to'laqonli ishtirokchi deb his qilishi uchun sinfda empatiya va inklyuziv madaniyat shakllantirilishi lozim.

Aralash ta'limdagi virtual muloqot (chat, videoqo'ng'iroq, ovozli xabar) orqali o'quvchi o'z fikrini og'zaki ifoda qilolmasa ham, yozma yoki vizual tarzda bildirishi mumkin.

5. Aralash muhitda ota-onalar roli

Raqamli ta'lim imkoniyatlaridan ota-onalarni xabardor qilish va ularni hamkorlikka jalb qilish orqali o'quvchining uy sharoitida ham o'qishini qo'llab-quvvatlash mumkin.

Maxsus ehtiyojli bolalar uchun uy mashg'ulotlarini video ko'rinishda tayyorlash ota-ona uchun ham qulaylik yaratadi.

6. Sinov-tajriba natijalarini maqolaga qo'shish (agar mavjud bo'lsa)

Agar siz tajriba o'tkazgan bo'lsangiz, quyidagi ko'rsatkichlarni keltirishingiz mumkin:

darsga ishtirok faolligi (foizda),

o'zlashtirish testi ballari o'zgarishi,

psixologik tayyorgarlik (so'rovnoma asosida),

ota-onaning bahosi (intervyu asosida)

Masalan, sinovdan so'ng:

60% o'quvchi mustaqil ishlay boshlagan;

80% darsdan tashqari mashg'ulotda qatnashgan;

73% ota-ona bolaning ilgari surilishi haqida ijobiy fikr bildirgan.

Mazkur muammo bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar tahliliga ko'ra, dunyoda va mamlakatimizda inklyuziv ta'lim va aralash ta'limni integratsiyalash bo'yicha izlanishlar mavjud. Jumladan, M. Florian, S. Ainscow, T. Booth kabi tadqiqotchilar har bir o'quvchining ehtiyojini tan olish, unga moslashgan o'qitish usulini tanlash inklyuziv ta'lim samaradorligini belgilovchi mezon ekanini ta'kidlaydilar. Aralash ta'lim esa bu tamoyilni texnologik va didaktik jihatdan qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, O'zbekistonda N. G'aybullayeva, M. Shermatova, G. Egamberdiyeva, O. Mo'minov kabi mutaxassislarining ilmiy ishlari aralash va inklyuziv ta'limning pedagogik asoslarini ishlab chiqishda muhim manbaga aylandi.

Bu izlanishlarda maxsus ehtiyojli bolalarning o'zlashtirish darajasini oshirishda pedagogik monitoring, metodik adaptatsiya, differensial baholash, ota-onalar bilan hamkorlikning o'zni doimiy tahlil qilingan. Jumladan, Mo'minov O. aralash ta'limda moslashtirilgan elektron kontentlar yaratish, G'aybullayeva N. esa moslashtirilgan o'quv

Date: 17th May-2025

dasturlari asosida o'quvchini bosqichma-bosqich rivojlantirish konsepsiyasini ilgari surgan.

Xulosa qilib aytganda, aralash ta'lim modeli inklyuziv o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshirishda keng imkoniyatlar yaratadi. Ushbu yondashuv orqali har bir o'quvchining individual imkoniyatlari hisobga olinadi, raqamli texnologiyalar asosida ta'lim mazmuni qulay, tushunarli va qiziqarli shaklda taqdim etiladi. Shuningdek, dars jarayonining mustahkamlanishi uchun oilaning hamkorlikdagi ishtiroki ta'minlanadi. Kelajakda aralash-inklyuziv ta'limni yanada rivojlantirish uchun pedagoglarni malakali tayyorlash, o'quv dasturlarini moslashtirish va texnologik infratuzilmani takomillashtirish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Florian M., Spratt J. "Inclusive pedagogy across the curriculum", SAGE Publications, 2013.
2. Ainscow M., Booth T. "The Index for Inclusion", CSIE, 2011.
3. G'aybullayeva N. "Inklyuziv ta'lim asoslari", Andijon, 2021.
4. Shermatova M. "Maxsus pedagogikada metodik yondashuvlar", Toshkent, 2022.
5. Egamberdiyeva G. "Moslashtirilgan ta'lim texnologiyalari", Toshkent, 2020.
6. Mo'minov O. "Aralash ta'lim metodlari asosida o'qitish", Samarqand, 2021.
7. Booth T., Ainscow M. "Developing learning and participation in schools", 2010.
8. Mahmudova R. "Ta'limda individual yondashuv asoslari", Toshkent, 2019.
9. OECD. "Strength through diversity in education", 2021.
10. UNESCO. "Guide for inclusive and equitable education", 2020.

